

Sygn. akt II UK 34/04

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 listopada 2004 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Myszka (przewodniczący)

SSN Krystyna Bednarczyk

SSN Andrzej Wasilewski (sprawozdawca)

Protokolant Halina Kurek

w sprawie z wniosku J. K.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B.

o rentę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw

Publicznych w dniu 17 listopada 2004 r.,

kasacji wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w G.

z dnia 27 listopada 2003 r.,

oddala kasację.

Uzasadnienie

Zakład Ubezpieczeń Społecznych – Oddział w B. decyzją z dnia 23 maja 1996 r. odmówił wnioskodawcy – J. K. prawa do renty na podstawie przepisów ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm. – powoływanej nadal jako: ustawa o

zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin), ponieważ pomimo trzykrotnego wezwania nie zgłosił się on przed komisję lekarską, uniemożliwiając tym samym przeprowadzenie badania.

Następnie, Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w B. wyrokiem z dnia 15 listopada 2001 r.) oddalił odwołanie wnioskodawcy od powyższej decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych – Oddziału w B. z dnia 23 maja 1996 r., stwierdzając w uzasadnieniu tego wyroku, że: po pierwsze – organ rentowy uznał, że wnioskodawca ma udowodnione 34 lata 2 miesiące i 6 dni łącznie okresów składkowych i nieskładkowych zatrudnienia; wnioskodawca mimo wezwań nie stawiał się do badań przed komisją lekarską, jednakże w aktach Zakładu Ubezpieczeń Społecznych nie ma dowodów doręczenia wnioskodawcy wezwań na badania, natomiast niewątpliwie jest tylko to, że w dniu 7 lipca 1999 r. wnioskodawca złożył w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych – Inspektoracie w Żninie pismo, w którym podaje, że dopiero w dniu 2 lipca 1999 r. dowiedział się o wydaniu przez organ rentowy decyzji odmownej, którą w formie kserokopii wysłano wnioskodawcy dopiero w dniu 12 lipca 1999 r.; mając to na uwadze, Sąd Okręgowy uznał, że wniesione przez wnioskodawcę w dniu 21 lipca 1999 r. odwołanie od powyższej decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych należy uznać za wniesione w terminie; po drugie – w toku postępowania w sprawie Sąd Okręgowy dopuścił dowód z opinii biegłych lekarzy (o specjalności: internista-kardiolog, neurolog, gastroenterolog, urolog, endokrynolog i okulista), którzy stwierdzili u wnioskodawcy określone schorzenia i na tej podstawie stwierdzili, że jest on częściowo, trwale niezdolny do pracy od stycznia 1995 r.; po trzecie – Sąd Okręgowy uznał powyższą opinię biegłych lekarzy za miarodajną, lecz mając na uwadze to, że niezdolność wnioskodawcy do pracy powstała w styczniu 1995 r., stwierdził, że nie spełnił on jednego z warunków, od których zależy przyznanie prawa do renty wynikającego z art. 32 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, a mianowicie niezdolność wnioskodawcy do pracy (dawniej inwalidztwo) nie powstała ani w czasie zatrudnienia, ani w okresie równorzędnym z okresem zatrudnienia, ani też nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów (stosownie do dyspozycji art. 6 ust. 2 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin), bowiem wnioskodawca był

zatrudniony do dnia 6 marca 1991 r., a potem prowadził własne gospodarstwo rolne (nie jest to jednak ani okres zatrudnienia, ani też okres równorzędny w rozumieniu art. 32 tej ustawy).

Z kolei, Sąd Apelacyjny w G. wyrokiem z dnia 27 listopada 2003 r. oddalił apelację wnioskodawcy od powyższego wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w B. z dnia 15 listopada 2001 r., stwierdzając w uzasadnieniu tego orzeczenia, iż: po pierwsze – jeżeli, co zarzuca wnioskodawca, w okresie od dnia 29 grudnia 1990 r. do dnia 31 grudnia 1995 r. prowadził on działalność gospodarczą, to wynikałoby stąd, że w dacie złożenia wniosku o rentę lub nawet przed tą datą był on osobą podlegającą ubezpieczeniu społecznemu w myśl art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz. U. z 1983 r. Nr 31, poz. 147 ze zm. – powoływanej nadal jako: ustawa o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą); jednak zgodnie z art. 9 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą (w brzmieniu obowiązującym do dnia 1 września 1997 r.) renta inwalidzka przysługiwała w razie zaliczenia do I lub II grupy inwalidów, a dopiero „mocą art. 6 pkt. 2 ustawy z dnia 28.06.1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym (Dz. U. Nr 100, poz. 461), przepis ust. 4 art. 9 ustawy z dnia 18.12.1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rod został skreślony z dniem 1.09.1997 r. W konsekwencji, po stronie osób objętych ubezpieczeniem z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej prawo do renty po wskazanej dacie mogło powstać po stwierdzeniu niezdolności do pracy w każdym stopniu. Jednakże w myśl art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 28.06.1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym do wniosków o świadczenie zgłoszonych przed dniem wejścia w życie ustawy, a więc przed 1.09.1997 r., stosuje się przepisy dotychczasowe. To zaś oznacza dla wnioskodawcy, że jedynie stwierdzenie u niego inwalidztwa I lub II grupy (obecnie jest to całkowita niezdolność do pracy i samodzielnej egzystencji lub całkowita niezdolność do pracy), dawałoby mu prawo do renty (przy spełnieniu pozostałych warunków).”; po drugie – tymczasem z opinii biegłych lekarzy sądowych z dnia 12

grudnia 2000 r. wynika, że „wnioskodawca jest częściowo niezdolny do pracy od stycznia 1995 r. (dawna grupa III), co powoduje, że w świetle cytowanych wyżej przepisów, nie ma prawa do renty, gdyż nie jest osobą całkowicie niezdolną do pracy i samodzielnej egzystencji lub osobą całkowicie niezdolną do pracy (dawna I i II grupa).”; po trzecie – w tej sytuacji „obojętne jest, czy wnioskodawca złożył wniosek o rentę w dniu 29.12.1995 r., czy w dniu 14.04.1996 r., ponieważ obie te daty sytuują się przed datą 1.09.1997 r., a powtórzyć trzeba, że w myśl art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 28.06.1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym do wniosków o świadczenie zgłoszonych przed dniem wejścia w życie ustawy, a więc przed 1.09.1997 r., stosuje się przepisy dotychczasowe.”; po czwarte – nawet jednak gdyby uznać, że w okresie od 1991 r. do 1994 r. wnioskodawca prowadził gospodarstwo rolne, to i tak z przyczyn podniesionych przez Sąd Okręgowy w B., wyrok tego Sądu jest trafny.

W kasacji od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego w G. z dnia 27 listopada 2003 r. pełnomocnik wnioskodawcy zarzucił naruszenie: po pierwsze – art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym, „w sytuacji, gdy Sąd Apelacyjny (a wcześniej Sąd Okręgowy) na podstawie art. 178 pkt 1 oraz art. 2, 8 i 32 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 02.04.1997 r. winien był stwierdzić niekonstytucyjność w/w przepisu art. 12 ust. 1 w zakresie, w jakim odnosi się do regulacji art. 6 pkt 2 tej ustawy oraz art. 9 ust. 4 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (...) i w konsekwencji odmówić jego zastosowania w niniejszej sprawie.”; po drugie – art. 233 § 1, art. 382 oraz art. 391 k.p.c., „polegające na przekroczeniu granic swobodnej oceny dowodów przy stanowisku ‘gdyby jednak uznać za Sądem I instancji, że w okresie 1991 r. – 1994 r. wnioskodawca prowadził gospodarstwo rolne, to i tak ze względów podniesionych przez ten Sąd, które Sąd Apelacyjny podziela, rozstrzygnięcie jest trafne’ w sytuacji, gdy ze zgromadzonego materiału dowodowego wynika (...), że w tym czasie od 29.12.1990 r. do 31.12.1995 r. powód głównie prowadził działalność gospodarczą, a prowadzenie małego gospodarstwa rolnego było zajęciem ubocznym.”

Jako okoliczność uzasadniającą przyjęcie kasacji do rozpoznania pełnomocnik wnioskodawcy wskazał potrzebę wyjaśnienia: „niekonstytucyjności przepisu rangi ustawowej: art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 28.06.1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym (Dz. U. Nr 100, poz. 461) w zakresie, w jakim odnosi się do regulacji art. 6 pkt 2 tej ustawy oraz art. 9 ust. 4 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (Dz. U. Nr 31 z 1983 r. poz. 147 ze zm.).”, skoro bowiem przepis art. 9 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą został skreślony przez art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym, a zmiana ta „była wręcz oczywista albowiem kończyła okres regulacji, w której pracownik otrzymywał rentę z tytułu częściowej niezdolności do pracy, natomiast osoba prowadząca działalność gospodarczą (np. jego pracodawca) renty takiej nie mógł otrzymywać”, to uznać należy, iż: „Ustawodawca nie był jednak konsekwentny do końca. Poprzez regulację art. 12 ust. 1 cyt. ustawy nakazał stosować przepisy dotychczasowe do wniosków o świadczenie, zgłoszonych przed dniem wejścia w życie ustawy. (...) Sąd Apelacyjny nie zauważył jednak, że taka regulacja art. 12 ust. 1 w powiązaniu z art. 6 pkt 2 cyt. ustawy z 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym (...) oraz art. 9 ust. 4 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą i ich rodzin jest oczywiście sprzeczna z art. 2 i art. 32 ust. 1 Konstytucji.”

W konsekwencji, w kasacji sformułowany został wniosek o zmianę zaskarżonego wyroku „poprzez przyznanie prawa do renty zgodnie z wnioskiem oraz o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda zwrotu kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym, a ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w G. do ponownego rozpoznania.”

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z dniem 1 września 1997 r. weszła w życie ustawa z dnia 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu

społecznym (art. 13 – Dz. U. Nr 100, poz. 461 – powoływana nadal jako: ustawa o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym), która zapoczątkowała zmiany systemowe polskiego porządku prawnego w zakresie ubezpieczeń społecznych poprzez wprowadzenie w miejsce dotychczasowej instytucji prawnej ‘inwalidztwa’ (grup: I, II i III) nowej instytucji prawnej ‘niezdolności do pracy’. Konsekwencją wprowadzonej zmiany było uchylene na podstawie art. 6 pkt 2 ustawy o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym obowiązującego dotychczas przepisu art. 9 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą, stanowiącego, iż „renta inwalidzka przysługuje w razie zaliczenia do I lub II grupy inwalidów”. Równocześnie, z uwagi na okoliczność, że zmiany wprowadzone do polskiego prawa ubezpieczeń społecznych ustawą o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym, która weszła w życie z dniem 1 września 1997 r., miały charakter systemowy, w art. 12 ust. 2 tej ustawy sformułowana została w odniesieniu do całego podlegającego tym zmianom porządku prawnego obowiązującego w zakresie ubezpieczeń społecznych ogólna norma intertemporalna, w myśl której: „do wniosków o świadczenia, zgłoszonych przed dniem wejścia w życie ustawy, stosuje się przepisy dotychczasowe, z zastrzeżeniami ust. 2 i 3.” Tym samym, data 1 września 1997 r. miała stanowić swoistą cezurę prawną, od której rozpoczęto stosowanie w systemie polskiego prawa ubezpieczeń społecznych nowej instytucji prawnej ‘niezdolności do pracy’.

Wynika stąd, że wbrew sugestiom oraz zarzutom podniesionym w kasacji: po pierwsze – uchylene (na podstawie art. 6 pkt 2 ustawy o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym) art. 9 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą (w brzmieniu obowiązującym do dnia 1 września 1997 r.) nie nastąpiło z powodu ‘niekonstytucyjności’ tego ostatniego przepisu, ale wyłącznie w konsekwencji zmiany wprowadzanej do polskiego systemu prawa ubezpieczeń społecznych, mającej na celu zastąpienie dotychczasowej instytucji prawnej ‘inwalidztwa’, którą ustawodawca posłużył się także w tym przepisie, nową instytucją prawną ‘niezdolności do pracy’; po drugie – stąd także art. 9 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu

społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą (w brzmieniu obowiązującym do dnia 1 września 1997 r.) nie mógł zostać wyłączony z zakresu stosowania sformułowanej w art. 12 ust. 1 ustawy o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym zasady intertemporalnej, skoro nowa instytucja prawna 'niezdolności do pracy' miała zacząć funkcjonować na gruncie całego polskiego porządku prawnego począwszy od dnia 1 września 1997 r.; trafnie stwierdza przy tym w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sąd Apelacyjny, że: „w tym kontekście obojętne jest, czy faktycznie wnioskodawca złożył wniosek o rentę w dniu 29.12.1995 r., czy w dniu 11.04.1996 r., ponieważ obie te daty sytuują się przed datą 1.09.1997 r., a powtórzyć trzeba, że w myśl art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 28.06.1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym, do wniosków o świadczenie zgłoszonych przed dniem wejścia w życie ustawy, a więc przed 1.09.1997 r. stosuje się przepisy dotychczasowe”; po trzecie – w konsekwencji, oczywiście bezzasadny okazał się podniesiony w kasacji zarzut 'błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 28.06.1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym (...)’ oraz niekonstytucyjności tego przepisu, tym bardziej jeśli zważyć, że ustawa ta weszła w życie zarówno przed uchwaleniem (w dniu 4 kwietnia 1997 r.), jak i przed dniem wejścia w życie (w dniu 17 października 1997 r.) obecnie obowiązującej Konstytucji RP; po czwarte – ponieważ kompetencja do orzekania o niezgodności ustawy z Konstytucją należy wyłącznie do Trybunału Konstytucyjnego (art. 188 pkt 1 Konstytucji RP), a sędziowie w sprawowaniu swego urzędu podlegają 'Konstytucji oraz ustawom' (art. 178 ust. 1 Konstytucji RP), przeto – wbrew oczekiwaniu skarżącego – orzekające w sprawie Sądy (zarówno Sąd Okręgowy w B., jak i Sąd Apelacyjny w G.) nie miały kompetencji ani do tego, aby we własnym zakresie stwierdzić niekonstytucyjność art. 12 ust. 1 ustawy o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym, ani też do tego, aby odmówić zastosowania tego przepisu w rozpoznawanej sprawie; po piąte – wreszcie, podniesiony w kasacji zarzut naruszenia przez Sąd Apelacyjny art. 233 § 1, art. 382 i art. 391 § 1 k.p.c. jest bezzasadny z tej przyczyny, że zamieszczone na końcu uzasadnienia zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego stwierdzenie, iż

„gdyby nawet uznać za Sądem I instancji, że w okresie 1991 r. – 1994 r. wnioskodawca prowadził gospodarstwo rolne, to i tak ze względów podniesionych przez ten Sąd, które Sąd Apelacyjny podziela, rozstrzygnięcie jest trafne” ma charakter typowego *obiter dictum*, w którym Sąd Apelacyjny – po uprzednim przeanalizowaniu i wykluczeniu dopuszczalności przyznania wnioskodawcy prawa do renty z tytułu prowadzenia przezeń działalności gospodarczej – raz jeszcze potwierdził zasadność uprzedniego orzeczenia Sądu Okręgowego w B., że wnioskodawca nie spełnił także jednego z warunków, od których zależy przyznanie renty pracowniczej (zgodnie z art. 32 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin).

Biorąc powyższe pod uwagę, Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹² k.p.c. orzekł jak w sentencji.

Teza:

1. Uchylenie (na podstawie art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym – Dz. U. Nr 100, poz. 461) art. 9 ust. 4 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (Dz. U. Nr 31 z 1983 r. poz. 147 ze zm. – w brzmieniu obowiązującym do dnia 1 września 1997 r.) nie nastąpiło z powodu 'niekonstytucyjności' tego ostatniego przepisu, ale wyłącznie w konsekwencji zmiany wprowadzanej do polskiego systemu prawa ubezpieczeń społecznych, mającej na celu zastąpienie dotychczasowej instytucji prawnej 'inwalidztwa' nową instytucją prawną 'niezdolności do pracy'.

2. Art. 9 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą (w brzmieniu obowiązującym do dnia 1 września 1997 r.) nie mógł zostać wyłączony z zakresu stosowania sformułowanej w art. 12 ust. 1 ustawy o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym zasady intertemporalnej, skoro nowa instytucja prawna 'niezdolności do pracy' miała zacząć funkcjonować na gruncie całego polskiego porządku prawnego począwszy od dnia 1 września 1997 r. (art. 13 tej ostatniej ustawy).